

Pr. Constantin-Ciprian Blaga
Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților

OBÂRȘIA ȘI SIMBOLISMUL VEȘMINTELOR LITURGICE ÎN LUMINA UNUI DOCUMENT VECHI DE ZILE

ABSTRACT: *The current paper aims to spread an important documentary material which was elaborated by the academician Constantin Erbiceanu, one of the most prolific Romanian theologians from 19th-20th centuries. His study is of a high academic standing, even if it was written more than a century ago. The information presented by the distinguished Romanian historian and canonist are the fruit of his long-term research into bibliographical sources, especially those written in Greek language. In this way, we have the moral duty not to subject the information provided by the author to the irreversible process of forgetting.*

Keywords: *dogmatic unity, symbolism, liturgical vestments, orthodox tradition, liturgical unity, canonical unity*

În art. 2.1 din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române* este stipulat faptul că: „Biserica Ortodoxă Română, de origine apostolică, este și rămâne în comuniune și *unitate* dogmatică, *liturgică* și canonică cu Biserica Ortodoxă universală”¹. Această

¹ *** „Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române”, în: *Monitorul Oficial al României*, 97 (XXXII), 10 februarie 2020, p. 12. Demn de reținut este faptul că fiecare biserică ortodoxă autocefală

precizare, care vizează materializarea rugăciunii Mântuitorului Iisus Hristos din Grădina Ghetsimani², ne pune în atenție trei aspecte ale unității: unitatea dogmatică, unitatea liturgică și unitatea canonică. Asupra celui de-al doilea aspect menționat, *unitatea liturgică*, stau ează, printre altele, materialul documentar la care face trimitere titlul studiului de față. Mai exact, materialul documentar în cauză este un articol publicat de academicianul Constantin Erbiceanu³ în paginile

plasează această mențiune în debutul statutului său, după cum arată părintele arhidiacon George Grigoriță, titularul catedrei de Drept bisericesc a Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București (George GRIGORIȚĂ, „Precedence vs Primacy in the Church: A Canon Law Approach”, în: *Teologia*, 2/2018, p. 15).

² „Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una” (*Ioan* 17, 21).

³ Constantin Erbiceanu s-a născut în data de 5 august 1838, în satul Erbiceni, din județul Iași. A frecventat cursurile ciclului primar ale școlii din satul Sârca și ale școlii din Târgu Frumos. După absolvirea ciclului primar, a studiat la Seminarul „Veniamin Costachi” de la Socola, unde s-a impus ca elev premiant. Ulterior, s-a înscris la cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din Iași, pe care le-a absolvit în anul 1864. Imediat după absolvire, Constantin Erbiceanu a obținut o bursă guvernamentală pentru a studia la Atena, în vederea perfecționării cunoștințelor de limbă elenă. Ajuns în capitala Greciei, tânărul student a audiat atât cursurile Facultății de Teologie, cât și cursurile de filologie ale Facultății de Filosofie a Universității din Atena. În anul 1868 a obținut titlul de *Licențiat în Teologie*, după care a revenit pe plaiurile moldovene, în urma unei încercări eșuate de a obține o bursă de studii pentru a merge la o universitate germană. După reîntoarcerea în țară, Constantin Erbiceanu a ocupat catedra de Istorie bisericească universală a Seminarului de la Socola, iar din anul 1871 a preluat și catedra de Teologie dogmatică. Ulterior, la sugestia Sf. Ierarh Iosif Naniescu, a editat, timp de paisprezece ani (1883-1887), împreună cu Dragomir Demetrescu, periodicul *Revista Teologică*, în paginile căruia a publicat aproximativ 61 de studii cu tematică teologică și istorică. În anul 1885, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la deschiderea Academiei Mihăilene și a 25 de ani de la fondarea Universității din Iași, Constantin Erbiceanu a susținut o prelegere despre istoria școlilor din țările române din timpul domnitorului Vasile Lupu. Calitatea materialului prezentat l-a impresionat pe ministrul de atunci al instrucțiunii publice, Dimitrie Sturdza,

revistei *Biserica Ortodoxă Română*, intitulat „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret, urmată de comentarii canonice privitoare la ea”, în conținutul căruia prezintă diferite norme cu caracter cultic, a căror respectare vizează menținerea unității liturgice. În esență, studiul eruditului profesor constă într-un amplu aparat critic, format din note de subsol de mari dimensiuni, în conținutul

care i-a propus o carieră didactică în capitala Țării Românești. Așa se face că, în ianuarie 1887, Constantin Erbiceanu a fost numit profesor la Seminarul Teologic Central și la Facultatea de Teologie a Universității din București pentru disciplinele: Teologie dogmatică și fundamentală, Istoria dogmelor și Apologetică. Însă acestea nu sunt singurele materii pe care regretatul profesor le-a predat la București pentru că, așa cum ne informează T.G. Bulat și A.I. Ciurea, în ziua de 18 septembrie 1887, Consiliul Facultății de Teologie a votat ca profesorul Constantin Erbiceanu să preia catedra de Drept bisericesc. Tot în anul 1887, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la recomandarea ministrului Dimitrie Sturdza, l-a numit pe Constantin Erbiceanu în funcția director al Tipografiei Cărților Bisericești și redactor al periodicului *Biserica Ortodoxă Română*. De asemenea, ca urmare a calităților administrative deosebite, renumitul profesor a fost ales decan al Facultății de Teologie din București, funcție pe care a ocupat-o vreme de două mandate (1895-1901). Intensa activitate culturală a lui Constantin Erbiceanu l-a ajutat să devină o personalitate extrem de cunoscută în mediul academic al capitalei, drept pentru care, în data de 26 martie 1890, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar nouă ani mai târziu, la data de 9 aprilie 1899, a fost ales membru plin al Academiei Române și apoi vicepreședinte al aceleiași instituții. După o viață închinată studiului, marele academician a trecut la cele veșnice în data de 8 martie 1913, fiind înmormântat la cimitirul Bellu. Pentru amănunte legate de activitatea și personalitatea profesorului Constantin Erbiceanu, a se vedea: Petre GĂRBOVICEANU, „Constantin Erbiceanu”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XXXVII (1913-1914), 1, pp. 74-87; M. PLĂTICĂ, „Contribuția lui C. Erbiceanu la studiul Dreptului bisericesc la noi”, în: *Studii Teologice*, XII (1960), 5-6, pp. 393-409; L. RADOS, „Profesoratul lui Constantin Erbiceanu la Universitatea din București”, în: *Archiva Moldaviae*, 11/2019, pp. 214-218; „Arhid. G. GRIGORIȚĂ, „Academicianul Constantin Erbiceanu (1838-1913). Un slujitor erudit, devotat și harnic al Catedrei de Teologie și al Bisericii Ortodoxe Române”, în *Profesorii noștri. Învățătorii noștri*, Pr. Ioan MOLDOVEANU (coord.), vol. II, Ed. Basilica, București, 2020, pp. 367-379.

căroră întâlnim diverse comentarii pe marginea textului unei circulare canonice a episcopului Filaret al Râmnicului, care datează din anul 1781. Consider că popularizarea acestui material în rândul teologilor și a credincioșilor este deosebit de utilă, mai ales dacă ținem cont de remarca academicianului Constantin Erbiceanu din debutul studiului:

„sunt sigur că foarte puțini din onorabilii părinți, cetitorii Revistei, o cunosc și chiar pentru cei ce ar fi văduț'o nu este rău a'și îmbospăta aceste învățături curat bisericești, și care sunt de mare folos spre păstrarea ne'ntinată și curată a tradițiilor și a datinilor sfintelor noastre credințe ortodoxe”⁴.

Dintre aspectele variate pe care academicianul Constantin Erbiceanu le analizează în cuprinsul studiului citat, inedită este maniera în care prezintă obârșia și simbolismul veșmintelor liturgice. La o primă vedere, poate că acest capitol al Teologiei liturgice nu suscită interesul multora dintre absolvenții școlilor cu profil teologic, dat fiind faptul că stăpânesc noțiunile elementare legate de originea și simbolismul veșmintelor liturgice din manualele părintelui profesor Ene Braniște sau alte altor liturgiști de renume. Însă, în mod surprinzător, profesorul Constantin Erbiceanu, deși anterior părintelui profesor Ene Braniște și fără a fi specializat în acest domeniu de cercetare, avansează unele date și ipoteze mai puțin cunoscute. De aceea, în rândurile următoare voi expune analiza marelui istoric ieșean pe marginea acestei teme, cu nădejdea că material acesta va fi de folos celor pasionați de subiect, precum și celor dornici de cunoaștere și cercetare.

⁴ Constantin ERBICEANU, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret, urmată de comentarii canonice privitoare la ea”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XV (1891-1892), 6, p. 404.

Originea și simbolismul veșmintelor

Urmând Sfintele Tradiții a Bisericii⁵, profesorul Constantin Erbiceanu precizează faptul că veșmintele necesare pentru săvârșirea tuturor slujbelor în Biserica Ortodoxă și, în special, pentru săvârșirea Sfintei Liturghii sunt următoarele, pentru toate gradele ierarhice (diacon, preot și arhieru): stiharul, orarul, epitrahilul, brâul, mâneculele, bedernița, felonul, sacosul, omoforul, mitra, cârja și mantia. După

⁵ Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție reprezintă baremul în funcție de care este evaluată canonicitatea cugetărilor teologice. Părintele profesor Mircea Basarab susține că Metodiul de Olimp este cel care a apelat pentru prima dată la Sfânta Tradiție (*Apelul ad Patres Ecclesiae*) pentru a conferi autoritate afirmațiilor sale și pentru a proba canonicitatea acestora. În acest sens, a se vedea: Pr. Mircea BASARAB, *Personalități reprezentative ale exegezei antiobiene*, Ed. Basilica, București, 2019, pp. 80-98; METODIU DE OLIMP, *Aglaofon sau Despre înviere*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. X, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 187. Cu toate acestea, unii teologi sunt de părere că apelul la Tradiția Bisericii era cunoscut cu mult înaintea lui Metodiul de Olimp, însă această informație nu este confirmată de documente. Cert este faptul că după trecerea la cele veșnice a Sfântului Metodiul referirile la Tradiția Bisericii devin o practică obișnuită pentru Sfinții Părinți, ale căror învățături primeau autoritate și autenticitate datorită conformității și continuității cu învățătura apostolică. Sf. Vasile cel Mare, Sf. Atanasie cel Mare și Sf. Vincențiu de Lerin apelează frecvent la Tradiția Părinților. De altfel, Sf. Vincențiu de Lerin este autorul celebrei formule „quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est” (ST. VICENTII DE LIRINESIS, *Commonitorium primum*, în PL 50, col. 640), care definește succint și complex Sfânta Tradiție. O definiție extrem de frumoasă a Sfintei Tradiții ne oferă și părintele Mircea Basarab: „„moștenirea părintească (Sfânta Tradiție – n.n.) reprezenta un bun comun, un patrimoniu la care apelau, de drept, toți moștenitorii. Această moștenire era prelucrată și actualizată prin eforturi și cercetări proprii, care erau apoi adăugate la moștenirea părintească, devenind parte a acesteia [...]. Moștenirea părintească [...] nu era un furt, ea era trecută pe seama înaintașilor, la care moștenitorii adăugau cercetările proprii” (Pr. M. BASARAB, *Personalități reprezentative ale exegezei antiobiene*, pp. 314-315).

această scurtă precizare, reputatul profesor prezintă fiecare veșmânt liturgic în parte, după cum urmează:

a. Stiharul (τὸ στοιχάριον, στιχάριον) – numit și *alba*, *tunică*, *dalmatică*, *camisia* ori *talaris*. Potrivit izvoarelor istorice, acest veșmânt nu era altceva decât un veșmânt lung până la glezne, întrebuițat adesea în Orient, și era fabricat din pânză de in. La greci, acest veșmânt purta denumirea de „ποδήρης” și „χιτῶν ἀστραγαλωτὸς”, adică „haină până la glezne”. La romani, tinerilor le era interzis să poarte *dalmatica*, lor fiindu-le destinată o haină fără mâneci. Denumirea de stihar provine de la dungile acestui veșmânt pe care, în vechime, îl purtau numai episcopii cei mai însemnați. Făcând referire la stihar, Patriarhul Gherasim consemna următoarele: „Sforile (λορία) care se află la extremitatea mâneșilor înseamnă legăturile lui Iisus Hristos la mâini, iar cele de pe laturi (dungile) înseamnă sângele vărsat din coasta lui Hristos pe cruce”⁶. Acest veșmânt era înfrumusețat cu litere și cu triunghiuri, potrivit însemnărilor lui Teodor Balsamon⁷.

⁶ C. ERBICEANU, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret ...”, p. 416.

⁷ Teodor Balsamon s-a născut în secolul al XII-lea la Constantinopol. După finalizarea studiilor, a fost hirotonit diacon și i s-a încredințat conducerea Școlii Superioare de Drept din Constantinopol, primind titlul de nomofilax (νομοφύλαξ = păzitor al legilor). În anul 1193 a fost ales patriarh al Antiohiei, însă cum Antiohia, la acea vreme, se afla sub ocupație arabă, a fost nevoit să rămână la Constantinopol până la sfârșitul vieții sale (1195). Cea mai reprezentativă lucrare a lui Teodor Balsamon este scrierea intitulată: *Scholia* sau *Comentariul la Nomocanonul în 14 titluri al lui Fotie*, lucrare publicată pentru prima dată la Paris, în anul 1561. Pentru alte amănunte legate de personalitatea și opera canonistului Teodor Balsamon, a se vedea: G.P. STEVENS, *De Theodoro Balsamone analysis operum ac mentis giuridica*, Roma, 1969; C. GALLAGHER, „Theology and Canon Law in the Writings of Theodore Balsamon”, în: *The Jurist*, 56/1996, pp. 161-181; R. BROWNING, „Theodore Balsamon’s Commentary on the Canons of the Council in Trullo as a Source on Everyday Life in Twelfth-Century Byzantium”, în *Ἡ Καθημερινή Ζωή Ἐπο Βυζάντιο*, Atena, 1989, pp. 421-427.

Când era simplu, se numea cămașă (*camisia*). În vechime, de regulă, stiharul era de culoare albă, mai ales al episcopului. La diacon variau culorile.

b. Orarul (ὠράριον; *os, oris* = gură; *orare* = a se ruga) – derivă de la latinescul *osoris* și corespunde cu prosopul sau basmaua cu care se ștergeau pe față împărații romani⁸. Deci orarul sau sudariul era un obiect de care se serveau oficialii romani în timpul ceremoniilor publice. Canoanele 22 și 23⁹ ale Sinodului local din Laodiceea interzic membrilor ierarhiei inferioare (ipodiaconilor, citeților și psalților) să poarte orar. Până în timpul lui Isidor Pelusiotul (secolul al V-lea), orarul avea forma batistei. Potrivit Sf. Ioan Gură de Aur, orarul simbolizează aripile îngerilor. Însă, din perspectivă istorică orarul este un element pe care creștinismul l-a împrumutat din cultura romană. Chiar și gestul liturgic al diaconului de a ține orarul în mâna dreaptă atunci când rostește cererile este de sorginte romană. După cum apropiații împăraților comunicau poporului cele ce erau de realizat sau de respectat printr-un semn făcut cu hlamida ori, mai adesea, cu haina de deasupra, asemenea și diaconul conduce poporul în rugăciune prin intermediul orarului.

⁸ C. ERBICEANU, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret ...”, p. 417. Acest gest a fost transpus și în ritualul cultic al Bisericii Ortodoxe. După cum ne informează părintele profesor Ene Braniște: „orarul [...] la început era format dintr-o bucată de pânză lungă și îngustă, pe care o purtau diaconii pe umărul stâng și cu care ștergeau la gură pe cei ce se împărtășeau” (Pr. Ene BRANIȘTE, Arhim. Ghenadie NIȚOIU, Pr. Gheorghe NEDA, *Liturgica teoretică. Manual pentru seminariile teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, p. 126).

⁹ Textual, aceste canoane au următorul conținut: „Nu se cuvine slujitorului bisericesc a purta [orarul] pe umăr, nici a părăsi ușile. Nu se cuvine citeților sau psalților a purta orar și așa să citească sau să cânte” († NICODIM MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, vol. II/1: *Canoanele sinoadelor locale*, Tipografia Diecezană, Arad, 1934, pp. 98-99).

c. *Epitrahilul* (ἐπι = pe; τραχήλος = pe grumaz) – numit în popor și „patrahir” sau „patrafir”. Este veșmântul distinctiv al preotului. De aceea este numit de către latini *stola*, adică „veșmânt prin excelență”. Epitrahilul era un semn, un ornament distinctiv, mai ales la perși, de unde au împrumutat apoi împărații bizantini așa-numitele „πιλατική”, adică engolpiile. *Evhloghiul lui Serapion de Thmuis*, care datează din secolul al IV-lea, menționează: „preotul pune în jurul grumazului său epitrahilul”¹⁰. Latinii numeau epitrahil și orarul, de unde deducem că orarul diaconului a luat formă de acum (în locul basmalei ce era altădată) de la epitrahil, astfel încât, pus în jurul gâtului, orarul devine epitrahil. Din punct de vedere simbolic, epitrahilul reprezintă jugul slujirii Mântuitorului Iisus Hristos, Care ne îndeamnă: „Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre. Căci jugul Meu e bun și povara Mea este ușoară” (*Matei* 11, 29-30).

d. *Brâul* (ζώνη) – numit „cingul” și „poias” în vechime la români. Întrebuințarea lui este evidentă: îi ajută pe clerici (pe preoți și pe arhieriei) în efectuarea serviciului divin. Din punct de vedere simbolic, acest element închipuie tăria și virtutea slujitorului sfințit, precum și curăția trupului¹¹.

e. *Mânecutele* (ἐπιμάνικια, ἐπιχειρόκτια) – cunoscute și sub denumirea arhaică de „rucavițe”. Au fost introduse în cult din rațiuni practice, și anume pentru a spori îndemânarea clericilor în cadrul

¹⁰ C. ERBICEANU, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret ...”, p. 417.

¹¹ De altfel, și rugăciunea pe care sacerdotul o rostește atunci când se încinge cu brâul întărește această afirmație: „Binecuvântat este Dumnezeu, Cel ce mă încinge cu putere și a făcut fără prihană calea mea, Cel ce întocmește picioarele mele ca ale cerbului și peste cele înalte mă pune” (*Liturghier*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2012, p. 116).

serviciilor divine. În primele veacuri, numai episcopii purtau mânecute în cadrul cultului, ca semn de onoare distinsă, după cum ne informează Teodor Balsamon¹². Mai târziu, li s-a permis și preoților, și diaconilor să le poarte. Pe baza lucrării intitulate *Ρομπότου λειτουργική*, academicianul Constantin Erbiceanu susține că mânecutele sunt corespondentul mânușilor împăraților bizantini. Însă dat fiind faptul că membrii ierarhiei sacramentale iau Sfântul Trup în căușul palmei, s-a renunțat la partea care acoperă palma și degetele, în perspectiva unei întâlniri cât mai personale cu Mântuitorul Iisus Hristos în Euharistie¹³, și s-a păstrat numai partea cuprinsă între încheietura mâinii și cot, luând, în cele din urmă, forma întrebuițată în prezent.

f. *Epigonatul* (ἐπιγονάτιον) sau „bedernița” – în manualul de *Liturgică teoretică pentru seminariile teologice* este consemnat faptul că bedernița a fost întrebuițată pentru prima dată în secolul al VI-lea, inițial fiind un ștergar folosit în Joia Mare la ritualul spălării picioarelor¹⁴. Academicianul Constantin Erbiceanu nu este

¹² C. ERBICEANU, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret ...”, p. 418.

¹³ Este cunoscut faptul că în primele veacuri credincioșii primeau Sfântul Trup al Mântuitorului în palme, modalitatea actuală de împărtășire fiind introdusă abia în secolul al IV-lea de către Sf. Ioan Gură de Aur (potrivit informațiilor furnizate de Iacob Goar). Atingerea Sfântului Trup al Mântuitorului Hristos de pielea celui care se împărtășea poate fi asimilat cu gestul Sf. Apostol Toma, care s-a încredințat de Învierea Mântuitorului Iisus Hristos după ce a pus degetul său în semnul cuielor și mâna sa în coasta Lui (cf. *Ioan* 20, 25). Cu alte cuvinte, acest gest prin intermediul căruia creștinii din primele veacuri stabileau un contact direct cu Sfântul Trup al Mântuitorului Hristos înainte de împărtășire poate fi considerat o comemorare sau o aducere aminte a episodului relatat de Sf. Apostol Evanghelist Ioan (*Ioan* 20, 19-31). Pentru o justificare de excepție a atitudinii Sf. Apostol Toma, a se vedea: Ierom. Savatie БАШТОВОИ, *Lumina celuilalt*, Ed. Cathisma, București, 2021, pp. 72-73.

¹⁴ Pr. E. BRANIȘTE, Arhim. G. NIȚOIU, Pr. Ghe. NEDA, *Liturgică teoretică. Manual pentru seminariile teologice*, p. 150.

adeptul acestei ipoteze. Din punctul său de vedere, fundamentat pe un manuscris grecesc descoperit în beciurile Mitropoliei, bedernița corespunde cu traista în care Sfinții Apostoli și urmașii acestora depuneau, strângând de la credincioși, diferite ajutoare, pe care apoi le împărțeau celor săraci. În timp, pierzându-și utilitatea practică, a ajuns un ornament distinctiv al arhieriei. În prezent, bedernița este oferită, ca semn de onoare, și preoților distinși prin erudiție și prin conduită (1 *Timotei* 5, 17).

g. *Felonul* (φαλόνιον, φαινόλιον, *casula, paenula*) – numit și „sfită”. Acest veșmânt are forma unei pelerine și era întrebuințat în vechime în călătorii (la greci, la romani și la evrei). Și Sfinții Apostoli purtau un veșmânt asemănător în călătoriile lor misionare. Despre acest fel de veșmânt vorbește Sf. Apostol Pavel în *Epistola a doua către Timotei*, când îl roagă pe Timotei: „Când vei veni, adu-mi felonul pe care l-am lăsat în Troada, la Carp, precum și cărțile, mai ales pergamentele” (2 *Timotei* 4, 13). Probabil că, prin imitare, felonul a fost consacrat ca veșmânt liturgic în amintirea Sfinților Apostoli, însemnând că noi, creștinii, suntem trecători pe acest pământ, adevăr atestat și de o zicală populară: „Călător și oaspete sunt, Doamne, pe acest pământ”. Felonul era un veșmânt întrebuințat atât de către preoți, cât și de către arhieriei, cu deosebirea că cel al arhieriei avea mai multe cruci pe el, drept pentru care se numea „polistavru” (πολυσταύριον). Demn de reținut este faptul că, potrivit informațiilor furnizate de episcopul Melchisedec Ștefănescu, Arhiepiscopia Romanului și Bacăului găzduiește polistravrul (felonul) Sf. Ioan Gură de Aur. De regulă, culoarea felonului este albă, cu toate că poate fi folosită orice culoare și numai la zile de întristare pot fi și negre. Din punct de vedere simbolic, acest veșmânt simbolizează hlamida cu care a fost îmbrăcat Mântuitorul Iisus Hristos atunci când a fost dus la răstignire.

h. Sacosul (σάκκος) – este un veșmânt liturgic în formă de sac, mai scurt decât stiharul, cu mâneci scurte și largi. După căderea Constantinopolului (29 mai 1453), toți arhierii au început să poarte sacos. Până atunci însă numai patriarhii îl purtau și, în special, cel de Constantinopol, după cum ne spune Teodor Balsamon¹⁵. După istoricul Dimitrie Honiat, nici măcar patriarhul nu îmbrăca acest veșmânt în mod regulat, ci numai cu prilejul anumitor sărbători, și anume: la Învierea Domnului, la Pogorârea Sfântului Duh și la Nașterea Domnului. Forma sacosului provine din dalmatica pe care o purtau în trecut împărații Romei. Referitor la simbolistica sacosului, Sf. Simeon al Tesalonicului afirmă: „sacosul (felonul) preconizează, prin credință, haina cu care a fost îmbrăcat Mântuitorul Iisus Hristos. De aceea are forma sacului, în sensul că nu are cele ce se numesc mâneci. Evident, tot aceeași reprezintă și sacosul pe care îl îmbracă cei mai distinși dintre arhierii și de aceea se numește și acesta sacos”. Faptul că nu toți arhierii purtau sacos până la sfârșitul secolului al XV-lea, ci numai cei mai distinși dintre ei și numai cu prilejul anumitor praznice împărătești, după cum ne spune Sf. Simeon al Tesalonicului, precum și faptul că denumirea de sacos indica în vechime și veșmântul pe care astăzi îl numim felon ar putea însemna că până la căderea Constantinopolului majoritatea arhierilor purtau felon, nu sacos, însă această ipoteză nu are o fundamentare documentară sigură.

i. Omoforul (ὠμοφόριον) – este un veșmânt liturgic pe care îl poartă arhierii peste sacos. În Biserica Romano-Catolică, numai papa și

¹⁵ Această informație este confirmată și de manualul de *Liturgică teoretică pentru seminariile teologice*, unde se arată că: „la început această haină se îmbrăca numai de către împărați, dar Sf. Constantin cel Mare a dăruit-o patriarhului Macarie al Ierusalimului, ca semn de deosebită prețuire. Mai târziu găsim sacosul între veșmintele arhieriești ale Sf. Ioan Gură de Aur” (Pr. E. BRANIȘTE, Arhim. G. NIȚOIU, Pr. Ghe. NEDA, *Liturgică teoretică. Manual pentru seminariile teologice*, p. 129).

unii dintre arhiepiscopi, cărora li se acordă această prerogativă, poartă omofor. În Biserica Ortodoxă, omoforul are două forme: mare și mic. Demn de remarcat este faptul că în unele reprezentări iconografice chiar și împărații creștini poartă omofor. Acest veșmânt este atestat pentru prima dată în *Epistola 136* a Sf. Isidor Pelusiotul, care oferă următoarele informații în legătură cu formarea și cu însemnătatea lui: „omoforul episcopului, fiind din lână și nu din in, însemna oaia cea pierdută pe care, căutând-o Domnul, a adus-o pe umeri la ale Sale. Deci episcopul, fiind în chipul lui Hristos, îndeplinește lucrul Aceluia și arată prin formă că este următor al bunului și marelui Păstor și ia aminte cu scumpătate, căci când adevăratul Păstor este de față prin arătarea Sfintei Evanghelii, închinătorii se ridică în picioare și episcopul depune forma imitării, fiindcă se vede a fi de față Domnul și Dumnezeu, Conducătorul staulului”. Așadar, în trecut omoforul era confecționat dintr-un material diferit de restul veșmintelor. Faptul că era țesut din lână amplifică simbolismul acestui veșmânt, care face trimitere la oaia cea pierdută pe care Păstorul cel Bun, gășind-o, o pune pe umerii săi, bucurându-Se, și „sosind acasă, cheamă prietenii și vecinii, zicându-le: «Bucurați-vă cu Mine, că am găsit oaia cea pierdută»” (*Luca 15, 6*).

j. Mitra (μίτρα, κίδαρις = legătură, învelitoare de cap) – potrivit Sf. Simeon al Tesalonicului, în vechime numai patriarhii de Roma și de Alexandria purtau pe cap mitră în timpul Sfintei Liturghii. În prezent, toți episcopii poartă mitră. Mitra a fost stema împărătească care ulterior a luat formă conică, iar apoi forma actuală. În iconografia ortodoxă întâlnim mulți împărați bizantini care poartă aceeași mitră pe care o au astăzi episcopii, cu puține deosebiri. Mitra se numără printre cele mai vechi veșminte liturgice, dacă facem abstracție de formă. De pildă, Eusebiu de Cezareea, în lucrarea intitulată *Istoria bisericească* (3, 31; 5, 24) menționează faptul că Sf. Evanghelist Ioan purta pe cap petală, adică mitră.

k. Cârja (δικανίκιον) – acest element este, probabil, de sorginte orientală pentru că în Orient, precum și la Constantinopol, toți demnitarii purtau acest toiag înfrumusețat cu elemente ornamentale. Chiar și boierii mari de pe teritoriul actual al țării noastre îl purtau. În capitala Imperiului Bizantin, împăratul înmâna cârja pastorală patriarhului. La noi, la români, domnitorii și, ulterior, regele înmânau cârja pastorală arhiepiscopului ales, această ceremonie purtând denumirea de investitură. Cârja desemnează autoritatea pastorală. Astăzi, cârja este înmânată episcopilor de către unul dintre arhiepiscopii sinodului, ocazia cu care pronunță următoarea formulă: „Primește cârja aceasta ca să păstorești turma încredințată ție, a lui Hristos; și celor supuși să le fie, prin tine, întărire și sprijinire, iar asupra celor nesupuși și nestatornici întrebuițează-o ca băț de cumiș și de învățătură”¹⁶.

l. Mantia (μανδύας, mandyas) – diferă puțin de forma felonului. Cu mici deosebiri, acest veșmânt liturgic este întâlnit și în mănăstiri. Însă, mantia episcopilor, prin ornamentația sa și prin culoarea purpurie, amintește de purpura împărătească bizantină. De asemenea, mantia episcopală are cusături în formă de valuri sau de râuri, simbolizând astfel râurile de apă vie despre care vorbește Mântuitorul Iisus Hristos (*Ioan 7, 39*), „adică învățăturile care trebuie să izvoarscă în permanență din gura arhiepiscopului”¹⁷.

Concluzii

Cu toate că a fost scris cu mai bine de un secol în urmă, studiul academicianului Constantin Erbiceanu este de o înaltă ținută academică. Informațiile pe care marele istoric și canonist român le

¹⁶ C. ERBICEANU, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret ...”, p. 420.

¹⁷ Pr. E. BRANIȘTE, Arhim. G. NIȚOIU, Pr. Ghe. NEDA, *Liturgica teoretică. Manual pentru seminariile teologice*, p. 130.

prezintă sunt rodul cercetării multor surse bibliografice, în special izvoare de limbă greacă. În felul acesta, autorul ne pune la dispoziție un material documentar de calitate, peste care nu merită să se aștearnă praful uitării. De altfel, acesta este scopul sau obiectivul cercetării de față. În tumultul crizei de valori, de cultură și de modele pe care o traversează societatea românească contemporană, consider că soluția cea mai adecvată este orientarea către trecut, către strămoșii noștri, către acele personalități care au făcut să înflorească cultura românească și s-au jertfit pentru noi, cei de astăzi. De aceea, trebuie încurajat orice demers care urmărește valorificarea și popularizarea operelor și a activității înaintașilor noștri, întrucât numai așa este menținută vie amintirea lor și numai în felul acesta se realizează comuniunea între generații.

Summary: *The Origin and the Symbolism of the Liturgical Vestments in the Light of an Ancient of Days Document*

In the light of information identified in a very important documentary material, the current study shows, in a surprisingly way, data and hypothesis less known regarding the origin and the and symbolism of liturgical vestments. Signed by one of the greatest intellectuals the Romanian people gave, the academician Constantin Erbiceanu, the days-old document to which the title of the study refers is, in essence, the fruit of assiduous effort. The erudite professor worked to achieve it in conditions not exactly optimal for research, given the fact that, as we learn from the autobiographical notes, he spent a significant amount of time in the cellars of the Metropolitanate of Moldavia, where he unearthed old manuscripts that he translated and valued. Therefore, the present approach is nothing more than a pious gesture of gratitude towards the effort of the academician Constantin Erbiceanu, pointing that „Christ is the only new reality under the sun” (St. John of Damascus). So, the current study should focus more on the past, on the origins. This effort will guide us to the naturalness of humility, as we will notice that the research efforts do not have the gift of creating new things under the sun. Furthermore, perhaps we will conclude that our predecessors, in conditions much inferior to the possibilities we have today, had much more significant results.